

SMJERNICE ZA NASTAVNIKE

Kako prepoznati i suzbiti dezinformacije

ZADNJE AŽURIRANJE: 28. siječnja 2021.

Za nas koji smo odrastali u 20. stoljeću procvat informacijskog doba bio je presudno društveno, kulturno i političko iskustvo. Za mlade koji tek postaju punoljetni izazovi i prilike opisani u sljedećem poglavlju ove priče neće biti ništa manje inspirativni ni zahtjevni. Ne možemo predvidjeti što nam budućnost nosi, ali mlade možemo opremiti svime što im je potrebno za snalaženje u svakoj situaciji.

Dostupnost informacija jedna je od velikih razlika između svijeta koji će naslijediti današnji učenici i onog u kojem je živjela generacija njihovih roditelja. U demokratskom društvu takva je dostupnost velika prednost. Međutim, vidjeli smo i da se u pogrešnim rukama ta prednost može dovesti u pitanje nenamjernim širenjem pogrešnih informacija ili čak planskim dezinformiranjem. U današnjem odgoju i obrazovanju vrlo je važno, ali ne i jednostavno, naučiti mlade da se snalaze u mogućnostima i opasnostima informacijskog okruženja koje se neprestano mijenja.

Ovaj skup alata nastavnicima nudi sadržaje na temelju kojih s učenicima mogu razgovarati o opasnostima neistinitih informacija. Obuhvaća pitanja povezana s javnim zdravljem, demokracijom te kulturnim i pravnim normama na kojima se temelje naša društva. Nema apsolutnih odgovora na pitanja koja se neizbježno javljaju kad dublje razmišljamo o tome kako razlikovati istinu od laži. Kod mladih moramo poticati upravo sposobnost razmatranja dvosmislenosti i zaključivanja na temelju kritičkog mišljenja.

Zato ovi materijali ne nude niz gotovih rješenja ili aksioma. Namjera je da, umjesto toga, posluže kao inspiracija za raspravu. Kroz rasprave i razmjenu učenici će imati priliku eksperimentirati u otkrivanju višedimenzionalne prirode informacija, i samostalno i u razgovoru s kolegama. To su ključne vještine koje su im potrebne da postanu odgovorni građani na internetu, ali i u društvu općenito. Učenici će se tako upoznati s osobama kao što su Machiavelli, Papa Urban II. i današnji teoretičari zavjere QAnon. Studije slučaja koje se temelje i na povijesnim i na aktualnim događajima pomoći će mladima da prepoznaju dezinformacije u svijetu oko sebe, ali i da ih kontekstualiziraju kao fenomen s povijesnim presedanima i paralelama. Nadamo se da će im to pomoći da razviju intelektualne i osobne kapacitete za snalaženje s dezinformacijama u odrasloj dobi.

Nastavno osoblje u tome ima ključnu ulogu: mnogi su nastavnici od nas tražili resurse o dezinformacijama pa se nadamo da će ovi materijali pridonijeti i široj raspravi o obrazovanju o dezinformacijama. Naša metodologija temelji se na osobnom iskustvu u istraživanju i suzbijanju dezinformacija i pogrešnih informacija u Europskoj uniji. Kao i učenici kojima je sadržaj namijenjen, i mi uvijek nastojimo naučiti nešto novo i preispitati svoj pristup. Zato bi nam vaši komentari bili dragocjeni.

Pišite nam na:
COMM-DISINFORMATION-TEAM@ec.europa.eu

Ovi materijali namijenjeni su za upoznavanje mladih s pojavom dezinformacija. U njima se objašnjava zašto su dezinformacije tako opasne i kako se učenici mogu bolje informirati da bi se od njih zaštitili, a daju se i konkretni primjeri za pobliže upoznavanje s tom temom. Ovaj resurs može se slobodno i besplatno koristiti u svim obrazovnim ustanovama. Iako ga je moguće prilagoditi svakoj dobnoj skupini, namijenjen je prije svega mladima u dobi od 15 do 18 godina.

Način uporabe

Skup alata osmišljen je za **1 ili 2 školska sata** prosječnog razreda **srednje škole**.

Prezentacija u PowerPointu sadržava poveznice na nekoliko videozapisa na YouTubeu. Da biste učenicima prenijeli glavnu misao u jednom školskom satu, dovoljno će biti da pogledaju jedan ili dva takva videozapisa. Ostale možete iskoristiti ako budete imali vremena ili želite rasporediti gradivo na više sati. Nastavnici sami mogu odabrati videozapise za koje smatraju da bi bili najprikladniji za razred s kojim rade i potaknuli najzanimljivije rasprave.

Preporučene aktivnosti navedene su u tablici.

Aktivnost	Minimalno potrebno vrijeme	Predloženi materijali
Razumijevanje dezinformacija (slajdovi 5 – 24)	45 minuta	Prezentacija u PowerPointu, transkripti videozapisa, interaktivna rasprava
Rad u grupama (grupe od najviše 5 – 6 učenika) (slajd 25)	15 – 25 minuta	Studije slučaja (i prezentacija u PowerPointu za praćenje)
Prezentacije i rasprava u grupama (slajd 25)	25 minuta za svaku grupu	Studije slučaja
Sažetak i preporuke za daljnje istraživanje (slajdovi 26 – 34)	5 minuta	Popis literature

Ako imate više vremena, možete produljiti dio o razumijevanju dezinformacija (npr. izdvojiti više vremena za proučavanje vanjskih izvora i razgovor s učenicima o različitim primjerima) ili posvetiti više vremena grupnom radu.

- **Dezinformacije kao opasnost za društvo (slajdovi 6 – 10)**

***Napomena:** ovi materijali spremni su za upotrebu. Možete potražiti i druge studije slučaja koje bi bile prikladnije za vaše učenike, a možete i njima zadati da ih kao grupa sami pronađu. Nastojte da iznošenje tih primjera bude što interaktivnije.*

- **Lažirana istraživanja i pokret protiv cijepljenja** (društvo zahtijeva da se osobe u akademskim ustanovama pridržavaju visokih akademskih standarda pa je važno razumjeti zašto je to potrebno)

- **Mit o povezanosti 5G mreže i koronavirusa** (nedavni primjer kako se zlonamjernici mogu okoristiti kriznom situacijom, što na koncu nekome može ugroziti život). U brojnim teorijama zavjere na internetu i u drugim izvorima širi se tvrdnja da su 5G mobilne mreže uzrokovale pandemiju koronavirusa. To nije točno. 5G mreža temelji se na radiofrekvencijama, a one ne stvaraju viruse.
 - **Pandemija uzrokovana koronavirusom** pokrenula je val pogrešnih informacija, dezinformacija i teorija zavjere koje su dovele do „infodemije”, poplave netočnih informacija u kojoj se iskorištava opća panika i očajnička potraga za odgovorima na pitanja o prevenciji, liječenju itd. Te se lažne informacije često šire nenamjerno, ali u mnogim slučajevima i radi podizanja čitanosti ili gledanosti (pažljivo smišljenim naslovima i pričama koje privlače pozornost).
 - **Emocionalna manipulacija** predstavljanjem sudionika kao preuveličanih „žrtava” situacije kako bi se pobudili snažni osjećaji umjesto da se izgradi objektivno mišljenje koje bi gledatelji ili čitatelji inače formirali prateći pouzdane izvore vijesti.
- **Dva modela djelovanja dezinformacija (slajdovi 11 – 15):**
 - **Motiviranje ljudi da podrže ideju/cilj** – lažna istraživanja pobudila su strah od cijepljenja, zbog čega je porastao broj oboljelih od ospica. Spomenite da to može biti i politički motivirano, npr. klevetnička kampanja uoči izbora ili upletanje strane vlade u izbore druge zemlje s ciljem promicanja vlastitih geopolitičkih interesa.
 - **Preuveličavanje razlika radi narušavanja grupne kohezije/solidarnosti** – zajednica koja je već snažna i ujedinjena nije laka meta. Dezinformiranjem se želi unijeti razdor među ljude i preuveličati unutarnje razlike i postojeći sukobi ili kontroverze.
- **Kako djeluju dezinformacije (slajdovi 16 – 19)**
 - Uloga društvenih medija
 - Tehnologija olakšava manipuliranje informacijama i stvaranje novih oblika sadržaja kojima je lako povjerovati
- **Kako reagirati na dezinformacije (slajdovi 20 – 24)**

Kritičko mišljenje svima nalaže sljedeće:

 - Provjerite **sadržaj** – jesu li činjenice i brojke točne? Je li članak pristran? Je li riječ o objektivnim vijestima ili samo komentaru, nečijem mišljenju?
 - Provjerite **medij** – poznajete li izvor? Izgleda li vam URL neobično? Provjerite stranicu „O nama” – tko vodi stranicu? Tko financira taj medij? Što tvrde drugi vjerodostojni medijski izvori?
 - Provjerite **autora** – postoji li uopće ta osoba? Ako ne možete dokučiti tko je autor, i tekst je vjerojatno lažan. O uglednim novinarima uvijek je moguće pronaći podatke.
 - Provjerite **izvor** – je li autor svoje tvrdnje potkrijepio izvorima? Jesu li ti izvori pouzdani (npr. ugledne i cijenjene medijske kuće, poznati stručnjaci u tom području)? Jesu li citirani

stručnjaci zaista stručni? Ako autori u člancima navode nejasne izvore ili ih uopće ne navode („neki kažu...“, „može se čuti...“), tvrdnje u članku mogle bi biti lažne.

- Provjerite **slike** – slike su moćne i njima je lako manipulirati. Obrnutim pretraživanjem slika možete provjeriti je li slika već korištena u drukčijem kontekstu.
- **Razmislite prije nego što nešto podijelite!** Objava može iskrivljavati stvarnost tako da se u njoj stariji događaj prikaže u drukčijem kontekstu, a mogla bi biti riječ i o satiri. Naslov članka možda je osmišljen upravo tako da pobudi snažne emocije.
- **Preispitujte vlastite predrasude** – katkad je vijest predobra ili prezabavna da bi bila istinita. Duboko udahnite, usporedite je s povjerljivim izvorima i ostanite hladne glave. Ako pročitate nešto što vas razljuti, rastuži ili prestraši, pokušajte zastati na trenutak i umiriti se prije nego što to odlučite podijeliti.

- **Radite u grupama i raspravljajte o tipičnim primjerima lažnih informacija (slajd 25)**

Podijelite razred u grupe od najviše 5 – 6 učenika. Svakoj grupi dodijelite jednu studiju slučaja. Učenicima dajte otprilike 15 minuta da je pročitaju i prođu kroz pitanja, a nakon toga još 20 – 25 minuta za prezentaciju svake grupe i raspravu u razredu.

- Zbog opasne nove teorije zavjere nastao je pokret nalik kultu koji se sada brzo širi Europom
- Ulomak iz Machiavellijeve knjige o metodi „podijeli pa vladaj”
- Neetično i obmanjujuće oglašavanje „nevjerojatno djelotvornog” lijeka X
- Govor pape Urbana II. na crkvenom saboru u Clermontu (1095.) u kojem poziva na križarski rat
- Narodna pripovijetka o malom pastiru i vuku

Napomena: navedeni primjeri prilično su tipični i ponuđeni kao materijali spremni za upotrebu. Možete potražiti i druge studije slučaja koje bi bile prikladnije za vaše učenike, a možete i njima zadati da ih kao grupa sami pronađu. Tema mogu biti teorije zavjere (svijetom vlada George Soros ili Bill Gates, vlade šire COVID-19, izvanzemaljci u Zoni 51 itd.), lažne zdravstvene informacije, lažne tvrdnje o manjinama...

Za inspiraciju:

- Poynterova baza podataka o bolesti COVID-19 <https://www.poynter.org/ifcn-covid-19-misinformation/>
- Slučajevi na portalu EUvsDisinfo: <https://euvsdisinfo.eu/disinformation-cases/>
- Lead Stories – „Samo zato što je popularno, ne znači da je istinito”: internetske stranice za provjeru činjenica u popularnim vijestima: <https://leadstories.com/>.

- **Sažetak, savjeti za one koji žele znati više i nacionalni resursi (slajdovi 26 – 34)**

Sadržaj skupa alata

- **Uvodna prezentacija** (u PPT formatu)
 - a. Prikazani videozapisi s YouTubea su na engleskom ili ruskom, ali na raspolaganju su prevedeni transkripti
 - b. Ispod svakog slajda u odjeljku *Napomene* nalaze se objašnjenja i opisi
- **5 studija slučaja za rad u grupama** sa zadacima (*mogu se prilagoditi ili se mogu uzeti druge studije slučaja*)
- **Savjeti** (interaktivne igre, vodiči i resursi) za one koji žele znati više

Druge vijesti koje se mogu razmotriti:

- **Poticanje neprijateljskog stava prema NATO-ovim snagama plasiranjem lažnih priča**
<https://vilniusinstitute.lt/en/lisas-case-repeated-german-soldiers-accused-of-rape/>
Emotivno nabijene priče obično nanese štetu brže nego što ih se može kontrolirati. Takvim lažnim pričama obično je lako povjerovati.
- **Ruska televizijska postaja krivi SAD za koronavirus**
<https://www.themoscowtimes.com/2020/02/06/russian-tv-runs-conspiracy-theory-blaming-trump-for-coronavirus-a69189>
<https://www.youtube.com/watch?v=JQRmacSHXoo>
U emisiji ruske državne televizije pokrenuta je teorija zavjere prema kojoj su za izbijanje koronavirusa odgovorni vlada SAD-a i američka poduzeća koja žele na tome zaraditi

STUDIJA SLUČAJA BR. 1

SVE VEĆI UTJECAJ Q-a

Kontekst

Što imaju zajedničko bivši predsjednik SAD-a Barack Obama, bivša državna tajnica SAD-a i predsjednička kandidatkinja Hillary Clinton, francuski predsjednik Emmanuel Macron, pjevačica Lady Gaga, pizzerija Comet Ping Pong u Washingtonu, osnivač Microsofta Bill Gates i glumac Tom Hanks? Ako se pita pristaše teorije zavjere QAnon, svi su oni dio sotonističkog lanca trgovanja djecom u koji su upletene i druge poznate osobe te članovi političke i poslovne elite. Bivšeg predsjednika SAD-a Donalda Trumpa navodno su angažirali vojni generali kako bi razotkrio tu mrežu, poznatu i pod nazivom „duboka država”, i okončao njezinu kontrolu nad vladom i medijima. Iza širenja te teorije stoji anonimna osoba koja se potpisuje samo kao „Q”. Predstavlja se kao visoki dužnosnik vlade SAD-a s najvišim sigurnosnim ovlaštenjima, zbog kojih ima pristup povjerljivim informacijama.

QAnon se kao pokret pojavio na rubnim internetskim forumima kao što su 4chan i 8chan, a prve objave osvanule su još 2017. Otad je stekao veliku popularnost među korisnicima Facebooka, Twittera, YouTubea i ostalih većih platformi. Brzom širenju QAnona najviše je doprinijela njegova participativna dimenzija: „Q” na forumima redovito objavljuje tragove (poznate kao „Q Drops”) i poziva pratitelje da se sami upuste u istraživanje, riješe zagonetku i razotkriju istinu u pozadini različitih teorija. Od kraja 2019. uvukao se i na internetske stranice, grupe i korisničke račune u Europi te prerastao u lokalne pokrete prilagođene lokalnim narativima i kontekstima, prvenstveno u Njemačkoj, Francuskoj, Italiji i Ujedinjenoj Kraljevini. I neke su druge skupine, kao što je Pokret žutih prsluka (*Gilets Jaunes*) u Francuskoj ili ekstremni desničarski pokreti u Njemačkoj [u nekim slučajevima](#) preuzele QAnonove teorije. Moćna „duboka država”, oko koje se vrte sve Q-ove teorije, navodno ne poznaje granice. Lokalni sljedbenici pokreta QAnon političare i pripadnike elite kao što je Emmanuel Macron opisuju kao „[pijune duboke države](#)”, a njemačku vladu optužuju da vodi [tajnu pedofilsku mrežu](#).

Nimalo ne iznenađuje što je pandemija bolesti COVID-19 dodatno pogoršala situaciju jer su ljudi zatvoreni u svojim domovima i provode mnogo više vremena na internetu. Često su i nezadovoljni ograničenjima i mjerama koje je njihova vlada uvela za suzbijanje širenja virusa (nošenje maski, ograničavanje socijalnih kontakata, zabrane kretanja i ograničavanje putovanja). U tom kontekstu popularni navodi pokreta QAnon uključivali su mnoge teorije: od toga da je koronavirus biološko oružje koje je u svijet pustila „duboka država” do toga da je Bill Gates navodno isplanirao pandemiju kako bi nametnuo masovno cijepljenje i kontrolirao svjetsku populaciju.

Neobvezno:

Pogledajte [ovaj videozapis](#) i provedite kratko istraživanje o QAnonu na internetu.

Pitanja za raspravu:

- Možete li prepoznati temu koja je zajednička svim teorijama pokreta QAnon koji se šire SAD-om i Europom?
- Čime pokret QAnon privlači sljedbenike? Što ga razlikuje od drugih teorija zavjere?
- Možete li pronaći druga razdoblja u povijesti i ključne događaje koji su pokrenuli slične trendove teorija zavjere i dezinformacija širom kontinenta? Što im je svima zajedničko?
- Na temelju onoga što smo dosad rekli o ciljevima pokretača dezinformacija, kako mislite da bi strane sile mogle iskorištavati teorije pokreta QAnon da Europu prikažu slabijom?

STUDIJA SLUČAJA BR. 2

DIVIDE ET IMPERA

(„PODIJELI PA VLADAJ”)

Priča

[...] Vladar bi trebao, među svim ostalim stvarima koje čini, na sve načine nastojati **razjediniti neprijateljske snage**, bilo buđenjem sumnje u ljude kojima neprijatelj vjeruje ili tako da mu da razloga da svoje snage podijeli, i time ih učiniti slabijima.

Prva se strategija postiže tako da se očuva ono do čega je stalo nekima od njegovih pristaša, kako to biva u ratu, da se sačuva njihov imetak, poštude djeca ili ispune druge nužnosti ne tražeći ništa zauzvrat. Znao je Hanibal, spalivši sva polja u okolini Rima, sačuvao samo ona koja su pripadala Fabiju Maksimu. Znao je Koriolan, kada je sa svojom vojskom opsjeo Rim, poštudio posjede plemića, a spalio i opustošio posjede plebejaca. [...]

Za razdvajanje neprijateljskih snaga nema sigurnijeg načina nego dijelom svojih snaga napasti jednu zemlju tako da one (neprijateljske snage), prinuđene da je obrane, napuste rat. [...] Tit Didijs, koji je raspolagao malenom vojskom u usporedbi s neprijateljskom, iščekivao je legiju iz Rima koju je neprijatelj htio presresti na putu.

Kako bi to spriječio, Tit je svojom vojskom proširio vijest kako sljedećega dana želi napasti neprijatelja. Potom se pobrinuo da dijelu zatvorenika koje je držao zatočenima dade priliku za bijeg. Oni su prenijeli Konzulovu naredbu da se sljedećega dana krene u borbu, zbog čega je neprijatelj odustao od svojih planova presretanja legije kako ne bi oslabio svoje snage. Na taj se način Tit uspio zaštititi. Ta mu metoda nije poslužila da podijeli neprijateljske snage, nego da udvostruči vlastite.

Kako bi podijelili neprijateljske snage, neki su im dopuštali da uđu u zemlju i zauzmu mnogo gradova tako da, postavljajući stražu u njih, putem ostaju bez ljudi. Tako oslabivši neprijatelja napali bi ga i porazili.

Drugi su pak, kad su htjeli napasti određenu provinciju, uvjerljivo hinili napad na drugu. Čim bi preusmjerili snage na onu koju su htjeli napasti, a koja to zbog toga ne bi očekivala, pokorili su je prije nego što je neprijatelj mogao pristići u pomoć. Neprijatelj, budući da nije siguran hoćete li se vratiti na mjesto koje ste prvo pokušali napasti, primoran je ne napuštati to mjesto da pomogne drugome, pa stoga često ne obrani nijedno. [...]

Izvor: Wikisource, Knjiga 6. Umijeća ratovanja (1675.) Niccolò Machiavellija, prema prijevodu Henryja Nevillea (prilagođeno)

Pitanja za raspravu:

1. Kako lažne vijesti mogu pomoći u ratnim vremenima? Kako možemo preokrenuti neprijateljevu nesigurnost u svoju korist?
2. Je li etično lagati u ratnim vremenima? Je li etično lagati u vremenima mira?
3. Zašto je lakše pobijediti razjedinjene snage?
4. Na koji način Brexit čini Europsku uniju slabijom?
5. Možete li navesti barem tri problema koji se vrlo različito doživljavaju među zemljama EU-a koje su članice već dulje vrijeme i onima koje su se relativno nedavno pridružile? Čine li te razlike EU slabijim ili jačim?

Citat

Migranti i izbjeglice nisu pijuni na šahovskoj ploči čovječanstva. Riječ je o djeci, ženama i muškarcima koji iz različitih razloga napuštaju ili su prisiljeni napustiti svoje domove, kojima je zajednička legitimna želja da prošire svoje spoznaje i više imaju, ali prije svega da budu više.

Izvor: Poruka pape Franje povodom 100. svjetskog dana migranata i izbjeglica

Zadatak

Neke izbjeglice napuštaju svoju domovinu i dolaze u EU zbog razloga koji nisu povezani s političkom situacijom u zemlji ili njihovom sigurnošću. Smatraju se ekonomskim migrantima, što je potpuno drukčiji pravni status. EU shvaća da se te situacije razlikuju.

Nažalost, katkad nema idealnog načina da se te dvije skupine jasno razluče. Osim toga, dezinformacijama se odluke o tome mogu prikazati kao neprikladne i nehumane.

Zamislite dvije različite situacije:

- a) ratni izbjeglica iz Sirije **nije dobio dozvolu** za ulazak u vašu zemlju i šalje ga se natrag u Siriju
- b) ekonomskog migranta iz Pakistana **prihvaća** zemlja EU-a, pa on dobiva zajamčeno stanovanje i prima naknadu dvije godine.

Objasnite kako bi ove situacije mogle povećati napetost među građanima EU-a. Kojim bi stranim protivnicima EU-a takva nestabilnost mogla biti od koristi?

STUDIJA SLUČAJA BR. 3

MEDICINSKE PRIJEVARE MOGU OZBILJNO NARUŠITI VAŠE ZDRAVLJE

Priča

[...] Mnogo je novih proizvoda koji navodno poboljšavaju pamćenje i usmjereni su na kupce starije životne dobi. Za neke od tih proizvoda čak se tvrdi da mogu spriječiti ili izliječiti demenciju ili Alzheimerovu bolest, usprkos tomu što suvremena znanost još nije pronašla lijek za njih. Takve tvrdnje počinju privlačiti pozornost regulatornih i zakonodavnih tijela.

„Postoji poseban krug pakla za sve koji reklamiraju dodatke prehrani za koje lažno tvrde da liječe Alzheimerovu bolest ili demenciju, a to je upravo ono što određeni proizvođači čine”, izjavila je senatorica Claire McCaskill (članica Demokratske stranke iz Missourija), istaknuta članica Posebnog povjerenstva za starenje Senata SAD-a. Nakon što je saznala za dodatak prehrani Brain Armor, koji se oglašavao kao „zaštita” od Alzheimerove bolesti, demencije i moždanog udara, McCaskill je 2015. u pismu od 15 trgovaca zatražila da joj dostave informacije o svojim pravilima i postupcima za oglašavanje dodataka prehrani.

U studenome 2015. Ministarstvo pravosuđa najavilo je opsežne mjere protiv više od 100 proizvođača i prodavača dodataka prehrani u cijeloj zemlji. Poduzeća su optužena da su iznosila neutemeljene tvrdnje o svojim proizvodima, od toga da liječe Alzheimerovu bolest do toga da rješavaju ovisnosti o analgeticima.

Savezna trgovinska komisija (FTC) 2016. je sklopila nagodbu s poduzećem iz Kalifornije koje je tvrdilo da jedan njegov dodatak prehrani ublažava simptome povezane s menopauzom, uključujući valove vrućine i povećanje težine. Sklopila je nagodbu i s dva prodavača dodataka prehrani koji su za svoje proizvode tvrdili da mogu spriječiti da kosa posijedi ili joj vratiti prirodnu boju.

Savezno tužiteljstvo je 2020. uspješno završilo postupak protiv vlasnika poduzeća iz Dallasa koje proizvodi dodatke prehrani i koje je na tržište stavilo proizvod za mršavljenje OxyElite Pro, povezan s izbijanjem hepatitisa i bolesti jetre. Među žrtvama je i Sonnette Marras (48), majka sedmero djece s Havaja koja je 2013. umrla nakon uzimanja tog dodatka.

Izvor: AARP Bulletin, lipanj 2016. AARP (američka udruga umirovljenika) je neprofitna i neovisna organizacija koja pomaže ljudima da u starosti imaju bolju kontrolu nad svojim životom.

Pitanja za raspravu:

1. Zašto su ljudi spremni vjerovati sumnjivim obećanjima neetičnih proizvođača?
2. Koja je razlika između znanstvenih medicinskih podataka i svjedočanstava pojedinaca koji obično oglašavaju medicinske prevare?
3. Zašto se lažni medicinski proizvodi obično ciljano oglašavaju manje obrazovanim ili starijim kupcima? Kako možemo pomoći tim ljudima da ne nasjednu na prevarantske tehnike oglašavanja takvih proizvoda?
4. Tko ima financijsku korist od širenja takvih lažnih informacija? Kako takvi ljudi zarađuju na prevarenim kupcima?
5. Koje bi mogle biti najbolje protumjere (osim pravnih postupaka) za suzbijanje takvih prevara?

Poslovica

Čovjek se u nevolji hvata svake slamke.

Izvor: poslovica.

Zadatak

Sastavite popis farmaceutskih proizvoda u dvije kategorije: dodaci prehrani u slobodnoj prodaji (bez recepta) i lijekovi koji se službeno izdaju na recept.

Objasnite glavne razlike među tim proizvodima s obzirom na sljedeće aspekte:

- dobiveno na temelju detaljnog razvojnog procesa
- službeni nadzor postupka proizvodnje
- zahtjevi na prodajnom mjestu
- poslijeprodajna podrška i ostale faze.

Opišite na koji način EU (i nadležna tijela u državama članicama) štiti kupce od manipulacija kad su u pitanju zdravstvene usluge i proizvodi.

STUDIJA SLUČAJA BR. 4

GOVOR PAPE URBANA I KRIŽARSKI RAT

Govor pape Urbana II. na crkvenom saboru u Clermontu 1095.

Bizantski car Aleksije obratio se 1094. ili 1095. papi Urbanu II. i zatražio pomoć zapada u borbi protiv Turaka, koji su bili zaposjeli gotovo čitavu Malu Aziju. Na saboru u Clermontu Urban II. obratio se okupljenom narodu i pozvao na pomoć Bizantu kako bi oslobodio područje Palestine od muslimanske vladavine.

[...] O, sinovi Božji! Nakon što čvrsto Bogu obećaste da ćete održavati mir među sobom i vjerno pomagati Crkvi da ostvaruje svoja prava, preostaje još jedna važna stvar koju morate uraditi. Netom potaknuti božanskim ukorom, morate upregnuti snagu svoje pravičnosti i usmjeriti je na još jednu stvar koja se tiče vas samih i Boga.

Ta vašoj braći s istoka žurno treba vaša pomoć i vi morate priskočiti da im pružite ono što im je mnogo puta obećavano. Jer, kao što je većina vas već čula, Turci i Arapi napali su ih i prodrli na područje Rumunjske [Bizantsko Carstvo] zapadno, sve do obale Mediterana i Helesponta [Dardaneli], do mjesta zvanog Rog svetog Jurja [Bospor]. Oni prisvajaju sve više kršćanskih zemalja, svladavši ih u čak sedam bitaka. Mnogi su pali pod udarima njihova mača; mnogi su drugi porobljeni. Tolike su crkve uništili i carstvo opustošili.

Dopustite li im da i dalje prolaze nekažnjeno, vjerni Božji narod još će gore ispaštati. Stoga ja, odnosno Gospod sâm kroz mene od vas, glasonoša Kristovih, traži da širite ovu vijest i uvjerite sve ljude iz svakoga staleža, vitezove i pješake, bogate i siromašne, da pohitaju u pomoć kršćanskomu narodu i istrijebe tu pokvarenu rasu iz zemalja naših. To govorim vama koji ste ovdje i tražim da se kaže onima koji su odsutni. Štoviše, Krist to od vas traži!

[...] Svima koji krenu i koji umru na ovom putu, bilo na kopnu, na moru ili u boju protiv neznabožaca, dat ću otpuštenje svih grijeha. Opraštam im uz Božju moć koja mi je dana. Kakva sramota da jedan narod tako omražen, tako nečastan, rob demonima, nadjača narod koji ima vjeru u Boga svemogućega i koji se diči imenom Kristovim! Što će vam sve Gospod zamjeriti ako ne pomognete onima koji, kao i mi, ispovijedaju vjeru kršćansku!

Neka krenu u boj protiv nevjernika i okončaju pobjedom ovaj dostojni rat svi oni koji su dosad nepravedno uvedeni u privatne ratove na štetu braći vjernicima! Neka postanu vitezovima oni koji su dosad bili razbojnici! Neka se bore za pravednu stvar i protiv barbara oni koji su se ovdje borili protiv braće i rođaka! Neka odsad bude plaća u nebesima onima koji su dosad išli u boj za par dukata! Nek sad služe za dvostruku čast oni koji su uzalud iscrpljivali tijelo i dušu! Gle! Ovdje bijahu tužni i siromašni; tamo će biti sretni i bogati. Ovdje bijahu neprijatelji Gospoda Boga, tamo će biti u njegovoj milosti. Neka svi koji krenu ne čase časa, već iznajme svoju zemlju i prikupe novac za svoje potrebe, a čim se zimi primakne kraj i grane proljeće, neka se hitro otisnu na put s Bogom na svojoj strani.

Izvor: *A Source Book for Mediæval History. Selected documents illustrating the History of Europe in the Middle Age*, O. J. Thatcher, E. H. McNeal, New York, 1905.

Pitanja za raspravu:

1. Koje „svete” razloge za pohod u križarske ratove navodi papa Urban II.?
2. Što su bili stvarni razlozi njegova poziva?
3. Zašto je taj javni govor bio toliko dojmljiv i utjecajan u to vrijeme?
4. Što bi bio odgovor „Turaka i Arapa” tada, a što danas?
5. Koje su mogućnosti provjere i usporedbe bile dostupne u to vrijeme (1095.) na području pod utjecajem Katoličke Crkve?

Zadatak

Napišite pismo odgovora (govor) iz perspektive Aleksijevih neprijatelja u Maloj Aziji. Treba biti upućeno svim potencijalnim sudionicima križarskog pohoda.

STUDIJA SLUČAJA BR. 5

ISKORIŠTAVANJE POVJERENJA ZA ŠIRENJE LAŽNIH INFORMACIJA

Priča

Bio jednom jedan maleni pastir koji se brinuo za svoje ovce u podnožju planine nadomak mračne šume. Osjećao se dosta usamljeno cijeli dan, pa je smislio plan da dođe do malo društva i uzbuđenja.

Žurnim korakom spustio se u selo vičući „Vuk, vuk!“. Mještani su se okupili i dočekali ga, a bilo je i onih koji su poprilično dugo ostali uz njega. Dječaku se to jako svidjelo, pa je istu smicalicu odlučio prirediti nekoliko dana kasnije, a mještani su mu opet priskočili u pomoć.

No jednom, ubrzo nakon toga, vuk je zaista izašao iz šume i počeo plašiti ovce. I dječak je, naravno, počeo vikati „Vuk, vuk!“, sada još glasnije nego prije. Međutim, ovoga su puta mještani, koje je dječak već dvaput prevario, mislili da ih opet želi nasamariti, i nitko mu nije priskočio u pomoć. Tako se vuk fino pogostio dječakovim stadom ovaca. Kad se dječak na to potužio, seoski mudrac rekao je: „Lažljivcu se ne vjeruje ni kad istinu zbori.“

Pitanja za raspravu:

1. Zašto je uopće moguće prevariti ljude? Što su glavni razlozi? // Nedostatak alternativnih informacija, nedostatak izvora, manjak kritičkog mišljenja
2. Kako obrazovanje može pomoći ljudima da se odupru lažima?
3. Je li laganje dugoročna strategija? Kako obično završi?
4. Koja su moguća rješenja za malog pastira nakon krize? Kako može vratiti povjerenje (može li uopće)?
5. Jeste li u školi čuli kakve slične priče s dizanjem lažne uzbune? Koliko su te priče slične lažnim opravdanjima (npr. „bio sam bolestan“, „nije bilo autobusa“ itd.)? Koje su moguće dugoročne posljedice?

Poslovica

Možete varati neke ljude sve vrijeme i sve ljude neko vrijeme, ali ne možete varati sve ljude sve vrijeme.

Izvor: Nepoznat, kasno 19. stoljeće

Zadatak

Smislite (ili opišite iz sjećanja) situaciju u kojoj se poznati državni medijski kanali koriste istom tom strategijom dizanja lažne uzbune. Objasnite kako se povjerenje iskorištava za širenje lažnih informacija. Pronađite prikladan citat za svoju situaciju.